

HR 13 november 1936, NJ/W. 1937/433 (iustum pretium)

Wetsartikelen:	Art. 3:40, 6:248 BW
Kernwoorden:	Contractueel vervalbeding niet in strijd met de goede zeden
Kern:	Een contractueel vervalbeding als sanctie op wanprestatie is niet strijdig met de goede zeden, ook als door dat vervalbeding het evenwicht tussen de prestatieverplichtingen van partijen wordt geraakt.
W.H. van Boom © versie 1 december 2022	

1. Casus en uitspraak

Moorman's Periodieke Pers N.V. is uitgever van een tijdschrift. Bureau Materiaalstaat N.V. sluit een advertentiecontract met Moorman, waarbij Materiaalstaat zich verplicht tot het plaatsen van 26 maandelijks advertenties tegen betaling van 7 gulden per advertentie. Afsproken wordt dat het totaalbedrag van ook verschuldigd blijft én direct opeisbaar wordt ingeval Materiaalstaat in gebreke raakt met betaling en dat Moorman in dat geval dan niet meer verplicht is om de advertentieruimte alsnog ter beschikking te stellen. Na plaatsing van 13 advertenties, waarvan Materiaalstaat er 8 betaald heeft, roept Moorman het contract in en vordert het totaalbedrag.

De kantonrechter en rechtbank in appel wijzen de vordering alleen maar toe voor wat betreft de onbetaald gebleven geplaatste advertenties. De rechtbank oordeelt dat het vorderen van betaling zonder dat er een prestatie tegenover staat, in strijd komt met de goede zeden, en dat de overeenkomst in zoverre onverbindend is:

" (...) dat naast het recht op nakoming, door appellante in de vervroegde opeisbaarheid bedongen, ook de verplichting tot contra prestatie intact behoort te blijven en dat het beding als door appellante gemaakt (verzwaring verplichting wederpartij en daarbij opheffing verplichting tot praestatie) een wanverhouding tusschen de wederzijdsche praestaties in geval van wanpraestatie doet ontstaan, op grond waarvan de Rechtbank het geheele beding omtrent de gevolgen van de wanpraestatie van geïntimeerde in strijd met de goede zeden acht, zoodat daaraan verbindende kracht moet worden ontzegd (...) "

De rechtbank oordeelt dus dat dat wederkerigheid en gelijkwaardigheid van prestaties vereist zijn voor geldigheid van een overeenkomst; de wanverhouding (wel moeten betalen maar geen wederprestatie krijgen) maakt de overeenkomst nietig. De Hoge Raad gaat dit alles veel te ver. Hij vernietigt het vonnis:

" (...) dat de opvatting der Rechtbank, dat het aan partijen niet vrijstaat om het nadeel, dat die partij treffen zal, welke zich aan wanpraestatie mocht schuldig maken, in dier voege te regelen, dat de praestatie, waartoe haar wederpartij zich verbonden heeft, vervalt, doch haar eigen praestatie

verschuldigd blijft en zelfs door vervroegde opeisbaarheid verzaamd wordt, in haar algemeenheid noch in de artikelen 1371 en 1373 B. W. noch in eenige andere wetsbepaling steun vindt, zoodat het middel terecht die opvatting bestrijdt; dat ook in de bijzondere hierboven weergegeven bepaling bij de onderhavige overeenkomst getroffen geen grond ligt om hetgeen hier overeengekomen is in strijd met de goede zeden te achten (...)"

2. Commentaar

Dit arrest wordt in de literatuur altijd aangehaald als hét bewijs dat ons recht de leer van *iustum pretium* (rechtvaardige prijs) verwerpt. Die leer houdt in dat prestaties gelijkwaardig moeten zijn, dat bij grote ongelijkwaardigheid de waardigheid van partijen in het geding komt, een van partijen onevenredig benadeeld kan worden en dat daarom de overeenkomst onverbindend is.¹ Strikt genomen gaat het arrest van de Hoge Raad niet over deze leer. De overwegingen van de Hoge Raad hebben alleen betrekking op een beding dat als sanctie op wanprestatie het verval van aanspraken stelt en de vervroegde opeisbaarheid van betaling. De wet verbiedt niet 'hetgeen hier overeengekomen is', te weten de regeling van het nadeel dat de wanprestant treffen zal, het wegnemen van de gelijkwaardigheid tussen de prestaties bij wijze van sanctie op wanprestatie. Dat is nog geen onomstotelijk bewijs van de verwerping van een rechtsregel die zegt dat tussen de afgesproken prestaties een evenwicht moet bestaan,² maar het komt natuurlijk wel in de buurt.

Ons wetboek gaat ervanuit dat overeenkomsten die met het volle verstand, in volle vrijheid en met kennis van de relevante feiten zijn gesloten, binden. Ook als ze onevenwichtig zijn. Wij kennen dus niet een wetsbepaling als art. 1108 van de Franse Code Civil dat een omschrijving geeft van een 'evenwichtige overeenkomst'. Dit artikel omschrijft een overeenkomst als 'commutatief' (evenwichtig) wanneer 'chacune des parties s'engage à procurer à l'autre un avantage qui est regardé comme l'équivalent de celui qu'elle reçoit' (wanneer elke partij zich ertoe verbindt de ander een voordeel te verschaffen dat als gelijkwaardig wordt beschouwd aan het door hem ontvangen voordeel).³

Dat wij geen algemene 'iustum pretium' leer omarmen, wil niet zeggen dat ons contractenrecht asociaal is of het recht van de sterkste voor laat gaan boven overwegingen van verdelende rechtvaardigheid. Er zijn deelgebieden waar ook ons recht vandaag de dag het contractueel evenwicht toetst. Een beding zoals Moorman wist op te nemen in het advertentiecontract, zou vandaag de dag waarschijnlijk als *algemene voorwaarde* getoetst kunnen worden. Daarbij geldt dat een beding onredelijk bezwarend is als het, gelet op de aard en de overige inhoud van de overeenkomst, de wijze waarop de voorwaarden zijn tot stand gekomen, de wederzijds kenbare belangen van partijen en de overige omstandigheden van het geval, het evenwicht tussen de uit de overeenkomst voortvloeiende rechten en verplichtingen van de partijen ten nadele van een van hen aanzienlijk verstoort (art. 6:233 aanhef en onder a BW jo. art. 3 lid 1 Richtlijn 93/13). Daar staat tegenover dat Richtlijn 93/13 de zuivere 'iustum pretium'-leer óók verwerpt: de beoordeling van het oneerlijke karakter van bedingen mag geen betrekking hebben op de gelijkwaardigheid van enerzijds

¹ Zie voor alle varianten van deze leer I. Van Loo, *Vernietiging van overeenkomsten op grond van laesio enormis, dwaling of misbruik van omstandigheden (diss. OU)*, 2013, p. 31 e.v.

² Vandaar dat Asser/Sieburgh 6-III 2022/55 (= L.E.H. Rutten, *Mr. C Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlandsch Burgerlijk Recht - Derde deel - Verbintenissenrecht - Tweede stuk - De overeenkomst en de verbintenis uit de wet*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1961, p. 35-36) naar het arrest verwijst met een 'vgl.' in plaats van een 'zie' ter onderbouwing van de stelling dat de iustum pretium-leer is verworpen. De verwijzing aldaar naar HR 11 januari 1957, NJ 1959/37 (Bovag II) lijkt me weinig relevant voor het iustum pretium-leerstuk.

³ Art. 1108 Code Civil.

de prijs of vergoeding en anderzijds de als tegenprestatie te leveren goederen of te verrichten diensten, voor zover die bedingen duidelijk en begrijpelijk zijn geformuleerd (art. 4 lid 2 Richtlijn 93/13). Voor overeenkomsten waarbij de wederpartij een consument is, geldt dat het door Moorman bedongen vervalbeding wellicht zowel onder de zwarte lijst (art. 6:236 aanhef en onder a BW) als de grijze lijst (art. 6:237 aanhef en onder b en onder h BW) verdacht is. Het beding kan ook als *boetebeding* (art. 6:91 BW) op redelijkheid worden getoetst en is matiging mogelijk (art. 6:94 lid 1 BW). Ten slotte is een beroep op de *beperkende werking van redelijkheid en billijkheid* denkbaar in het geval waarin een volledig verval van aanspraken als sanctie wordt gesteld op een tekortkoming.